

SERIA

MARIO
VARGAS
LLOSA

MARIO VARGAS LLOSA

CONVERSAȚIE LA CATEDRALA

Traducere din spaniolă de
MIHAI CANTUNIARI

 HUMANITAS
BUCUREȘTI

Redactor: Diana Simionescu
Coperta: Angela Rotaru
Tehnoredactor: Manuela Măxineanu
DTP: Iuliana Constantinescu, Dan Dulgheru

Tipărit la Monitorul Oficial R.A.

Mario Vargas Llosa
Conversación en la Catedral
© Mario Vargas Llosa, 1969

© HUMANITAS, 2013, pentru prezenta versiune românească

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
VARGAS LLOSA, MARIO
Conversație la Catedrala / Mario Vargas Llosa;
trad. Mihai Cantuniari. – București: Humanitas, 2013
ISBN 978-973-50-4238-7
I. Cantuniari, Mihai (trad.)
821.134.2(85)-31=135.1

EDITURA HUMANITAS
Piața Presei Libere 1, 013701 București, România
tel. 021/408 83 50, fax 021/408 83 51
www.humanitas.ro

Comenzi online: www.libhumanitas.ro
Comenzi prin e-mail: vanzari@libhumanitas.ro
Comenzi telefonice: 0372.743.382; 0723.684.194

Pentru Luis Loayza, borgianul din Petit Thouars, și lui Abelardo Oquendo „el Delfin”, cu toată dragostea sartrianului cel viteaz, fratele lor de-atunci și dintotdeauna.*

* Joc de cuvinte între *sastrecillo* – croitorașul cel viteaz din basmul cu același nume, și *sartrecillo* – biet adept păgubos al lui Sartre. Într-adevăr, influențat încă, la data scrierii romanului, 1966–1969, de gândirea lui Jean-Paul Sartre, autorul peruan avea să evolueze cu timpul spre concepția și atitudinea lui Albert Camus, după cum se desprinde și din excelenta sa carte *Entre Sartre y Camus*, Ed. Huracán, Puerto Rico, 1981. (N. tr.)

*Il faut avoir fouillé toute la vie sociale pour
être un vrai romancier, vu que le roman est
l'histoire privée des nations.*

*Balzac, Petites misères
de la vie conjugale*

UNU

Din pragul *Cronicii* Santiago privește Bulevardul Tacna, fără pic de afecțiune: automobile, clădiri inegale și decolorate, schelete de anunțuri luminoase pâlpâind în ceață, amiaza cenușie. Când se-alesese praful din Peru? Un stol de băiețandri se strecoară printre mașinile oprite la semaforul de pe Wilson, trâmbițând titlurile ziarelor de după-amiază, și el o ia, încet, spre Colmena. Cu mâinile-n buzunare, cu capu-n jos, se îndreaptă, flancat de mulțimea trecătorilor, spre Piața San Martín. El era ca Peruul, el, Zavalita, se-alesese praful și de el cândva, într-un moment anume. Gândește: când? În fața Hotelului Crillón, un câine vine să-i lingă picioarele: și dacă ești vreo potaie turbată?, ia marș de-aici. Peru la pământ, Carlitos la pământ, toți dărâmați. Gândește: nimic de făcut. Vede o coadă lungă la stația de autobuze spre Miraflores, traversează piața și dă de Norwin, hei, frățioare!, la o masă a barului „Zela”, stai jos Zavalita, ținând în mână un pahar cu cocktail *chilcano* și întinzându-și picioarele spre lustragiu, fă-te 'ncoa să cinstim ceva. Nu pare beat încă, Santiago se-așază și-i face semn lustragiului să se-ocupe și de pantofii lui. Da, acușica, șefule, gata, șefule, îi facem oglindă șefule.

— De-un veac nu te mai vede omu', dom' editorialist – zice Norwin. Ți se pare mai acătării pagina cu Editorialul decât Știrile locale?

— E mai puțin de lucru – ridică din umeri, s-o fi-ntâmplat în ziua când l-a chemat directorul, cere o bere Cristal de la gheață, Zavalita, nu vrei să-l înlocuiești pe Orgambide?, că doar ești trecut prin universitate și-ai putea scrie editoriale, nu, Zavalita? Gândește: atunci –. Vin devreme, mi se dă tema, mă țin de nas și-n două-trei ore, gata, trag lanțul și poftim editorialul.

— N-aș scrie editoriale pentru tot aurul din lume – zice Norwin –. Te ții departe de știre, or, ziaristica e știrea, Zavalita, convinge-te. O să crăp tot la Faptul divers, e clar. Apropo, a murit Carlitos?

— Nu, e tot la clinică, dar n-o mai duce el mult așa – zice Santiago –. Acum se jură pe toți sfinții c-o să se lase de băutură; a intrat frica-n el.

— E-adevărat că-ntr-o noapte când s-a culcat i s-au năzărit gândaci de bucătărie, gărgăuni și păianjeni? – zice Norwin.

— A dat cearșaful la o parte și s-au năpustit la el mii de tarantule, de șobolani – zice Santiago –. A dat buzna-n stradă gol-pușcă, zbierând.

Pe Norwin îl pufnește râsul și Santiago închide ochii: casele din Chorrillos sunt cuburi cu zăbrele, peșteri cu pereții crăpați de cutremure, înăuntru zac claie peste grămadă țoale, vechituri și prăfuite bătrânici aproape putrede, cu papuci, cu varice. O biată siluetă fuge printre cuburi, zbierătele ei tulbură dimineața uleioasă și întărită furnicile, scorpionii și scolopendrele care o urmăresc. Alinarea prin alcool, gândește, decât moartea lentă mai bine „dracii albaștri”. Asta-i, Carlitos, ce să-i faci, fiecare se apără de Peru cum poate.

— Ai să vezi că taman când m-oi aștepta mai puțin o să mă pomenesc și eu cu draci și dihanii – Norwin își privește curios paharul cu *chilcano*, apoi zâmbește într-o doară –. Dar nu există ziarist abstinent, Zavalita. Băutura te inspiră, zău, convinge-te.

Lustragiul a terminat cu Norwin și-acum dă cu vax pe pantofii lui Santiago, fluierând de zor. Cum mai mergeau treburile pe la *Ultima Oră?*, ce mai ziceau pușlamalele alea? Păi tembelii se plângeau de nerecunoștința ta, Zavalita, ziceau să mai vii și tu să-i vezi, ca-nainte. De nu cumva, Zavalita, dacă tot ai timp liber berechet, te-oi fi apucat să lucrezi și-n altă parte?

— Aș, citesc, dorm după-masa – zice Santiago –. Dar cine știe de nu mi s-o năzări să m-apuc iarăși de Drept.

— Uite, vezi, te-ndepărtezi de știre, și-acu' vrei și patalama la mână – Norwin îl privește îndurerat –. Pagina editorială e sfârșitul, Zavalita. Ca mâine te văd avocat, lăsându-te de ziaristică. Parcă te văd ajungând un burghez.

— Am împlinit treizeci de ani – zice Santiago –. Cam târzior să mai devin burghez.

— Treizeci, doar atâția ai? – Norwin rămâne pe gânduri –. Eu am treis’șase și-arăt de parcă ți-aș fi tată. Faptul divers îl termină pe om, vezi și tu, convinge-te.

Fete bărbătești, ochi opaci și învinși zăbovind peste mesele barului „Zela”, mâini ce se-ntind după scrumiere și pahare cu bere. Ce urâtă era lumea asta, Carlitos avea dreptate. Gândește: ce-o fi cu mine azi? Lustragiul pune pe fugă, vânturând din mâini, doi câini ce găfâiau printre mese.

— Cât o mai ține și campania asta deșucheată a *Cronicii* împotriva turbării? – zice Norwin –. Devin plicticoși la culme, dimineața asta i-au mai dedicat o pagină.

— Află că eu am scris toate editorialele contra turbării – zice Santiago –. Bah, asta mă plictisește mai puțin decât să scriu despre Cuba sau Vietnam. Uite că nu mai e coadă, mă duc să iau autobuzul.

— Vino să luăm prânzul la mine, te invit – zice Norwin –. Mai las-o pe nevastă-ta, Zavalita. Hai să retrăim timpurile bune.

Carne de *cuyes* la frigare și bere la gheață, localul „Colțișorul Cajamarquian” din zona Bajo el Puente și spectacolul apelor leneșe ale râului Rímac strecurându-se printre bolovani căcănii, cafeaua pământie de Haiti, tripoul din casa lui Milton, cocktailurile *chilcanos* și dușul acasă la Norwin, apoteoza de la miezul nopții la bordel când Becerrita obținea prețuri reduse, somnul acid și migrenele și datoriile de dimineață. Mda, timpurile bune: poate atunci.

— Ana mi-a făcut cremă de creveți, așa ceva nu las eu să se prăpădească – zice Santiago –. Altă dată, frățioare.

— Îi știi de frică nevستی-tii – zice Norwin –. Uf, dar știi că te-a îmbrobodit, te-ai pârlit rău, Zavalita.

Da, dar nu din pricina asta, frățioare. Norwin ține morțiș să-i plătească berea și lustruitul pantofilor, apoi își strâng mâna. Santiago se-ntoarce în stație, autobuzul pe care-l ia e un Chevrolet și are radioul aprins, Inca Cola răcorește cel mai strașnic, apoi un vals, „o, voi, râuri, defileuri”, veterana voce a lui Jesús Vásquez, „era al meu Peru”. Mai sunt blocaje de circulație în centru, dar República și Arequipa sunt largi și-aproape goale, așa că mașina poate lua viteză, un nou vals, „fetele din Lima au suflet de pe vremuri”. De ce toate valsurile creole sunt în

halul ăsta de tâmpite? Gândește: ce am azi? Stă cu bărbia-n piept și cu pleoapele întredeschise, trage cu coada ochiului la burtică: la naiba, Zavalita, te-ai cam rotunjit, și umflătura asta-n sacou! Să fi-nceput totul de când s-a pus pe băut bere? Adică cu cînșpe, douăzeci de ani în urmă? Patru săptămâni de când nu le-a mai văzut pe mama, pe Teté. Cine-ar fi zis că Popey va termina Arhitectura, Zavalita, cine că vei ajunge să scrii editoriale contra câinilor din Lima? Gândește: încă puțin și mă văd burtos. O să meargă la baia turcească, o să joace tenis la Terrazas, în șase luni o să-și topească burdihanul de nu s-o mai cunoaște, și iar o să aibă-un pântec neted ca la cînșpe ani. Totu-i să se zorească nițel, să-și învingă apatia, să se scuture cât de cât. Gândește: sportul, asta-i soluția. Și iată parcul Miraflores, Quebrada, el Malecón, fii bun și-oprește la colțul cu Benavides, maestre. Coboară, se-ndreaptă spre Porta, cu mâinile-n buzunare și capu-n piept, ce naiba am azi?, ce mi s-a cășunat? Cerul e tot mohorât, atmosfera e și mai cenușie, a-nceput burnița: picioruse de fânțari pe piele, dezmierdări ca de păianjeni. Ba nici atât, ci o senzație și mai fugară, și mai neplăcută. Până și ploaia a luat-o razna-n țara asta. Gândește: măcar să fi plouat cu găleata. Ce filme-or rula la cinematografele „Colina“, „Montecarlo“, „Marsano“? Întâi să mănânce, apoi vreun capitol din *Contrapunct* care să-l tuflească și să-l ducă pe brațe drept spre somnul vâscos al siestei, după care-om mai vedea dacă joacă un film polițist gen *Riffifi* sau unu' de cowboy gen *Rio Grande*. Dar mai mult ca sigur că Ana și-a notat deja cine știe ce dramă mexicană din ziare, ce naiba-am azi? Gândește: dacă cenzura ar interzice melodramele mexicane, m-aș certa mai rar cu Ana. Și-apoi?, după ce-și vor fi băut vermul de seară? Or să se plimbe prin Malecón, or să fumeze pe sub streșinile de ciment din parcul Necochea simțind cum rage marea-n întuneric, or să se-ntoarcă acasă la Vila Spiridușilor ținându-se de mână, o să ne ciorovăim iubito, o să flecărăm verzi și uscate, iubito, și printre căscături Huxley. Cele două camere se vor umple de fum și de miros a untdelemn încins, ți-e tare fomică, iubițel? Deșteptătorul de dimineață, apa rece-a dușului, autobuzul, mersul printre funcționari pe Colmena, vocea directorului, preferi greva bancară, Zavalita, criza din industria pescuitului sau

Israel? Parcă-ar merita totuși să-și bată capul nițel și să-și ia licența-n Drept. Gândește: cum s-o mai iei de la capăt? Vede zidurile aspre de culoarea portocalei, acoperișurile roșii, ferăstruicile cu zăbrele negre ale căsuțelor de „spiriduși” care formează vila. Ușa apartamentului e deschisă, dar nu apare Hărmălaie, poznaș, țopăind, zgomotos și efuziv după cum i-e felul. De ce lași ușile vraște când te duci la băcan, iubito? Aș, nici pomeneală. Ana-i acolo, ce-i cu tine?, apare cu ochii umflați de plâns, ciufulită: mi l-au luat pe Hărmălaie, dragule.

— Mi l-au smuls din mână, nu alta – bocește Ana –. Niște negri scârboși, dragule. L-au azvârlit în camion. L-au furat, l-au furat.

O sărută pe tâmplă, liniștește-te, iubito, o mângâie pe față, hai, zi-mi cum a fost, o duce înăuntru ținând-o pe după umeri, nu te mai smiorcăi, prostuțo.

— Te-am sunat la *Cronica*, dar plecaseși – Ana hohotește –. Niște haidamaci, niște negri cu mutre de-ocnași. Eu îl duceam în lesă, cum trebuie. Mi l-au smucit, l-au aruncat sus în camion, mi l-au furat.

— Îmbuc ceva și mă reped la hingheri să-l scot – o sărută iar Santiago –. N-o să pățească nimic, nu fi proastă.

— Săracu’, a-nceput să se zbată, lătra, dădea din coadă – își șterge ochii cu șorțul, suspină –. Parcă-nțelegea, scumpule. Sărăcuțu’ de el, sărăcuțu’.

— Ți l-au smuls din mână? – zice Santiago –. Mama lor de pramatii, ei, las’ c-o să le trântesc eu un tărăboi de-or să mă pomenească.

Înșfacă haina pe care o aruncase înainte pe-un scaun și face un pas spre ușă, dar Ana-l oprește: să mănânce-ntâi ceva, iute, dragule. Are o voce dulce, gropițe-n obraji, ochii triști, e palidă.

— Altfel se răcește crema – surâde, îi tremură buzele –. Era să uit de ea cu tot necazul ăsta, scumpete. Bietu’ Hărmălaie.

Mănâncă amândoi pe-apucatelelea, fără să-și vorbească, pe măsuta lipită de fereastra ce dă în curtea interioară a vilei: pământ cărămiziu aidoma celui de pe terenurile de tenis de la Terrazas, un drumeag sinuos de pietricele și, pe margini, tufe de mușcate. Ce-i drept, crema s-a răcit, o peliculă de grăsime mănjește farfuriile, creveții parcă-ar fi de tinichea. Se dusesse

la băcanul din San Martín să cumpere o sticlă de oțet, suflețelule, când deodată a frânat lângă ea un camion, au sărit jos doi negri cu mutre de tâlhari, da' știi, de-ăia groaznici, unul i-a dat un brânci și ălălalt i-a înhățat lesa din mâini, și-nainte ca ea să-și dea seama ce se-ntâmplă îl și băgaseră-n dubă și plecaseră. Sărăcuțu', bietu-animal. Santiago se ridică: fir-ar ei de bestii ordinare, ei, las' c-or să mi-o plătească. Păi vezi, păi vezi? Ana se văicărește și mai abitir: înseamnă că și ție ți-e frică să nu-l omoare, iubitele.

— N-or să-i facă nimic, inimioară – o sărută pe Ana pe-obraz și-i simte deodată gustul a carne vie și a sare –. Acuș ți-l aduc, o să vezi.

Se grăbește spre farmacia din Porta y San Martín, roagă să i se dea voie să telefoneze și cheamă *Cronica*. Răspunde Solórzano, de la rubrica judiciară: de unde dracu' să știe unde duc hingherii câinii, Zavalita.

— V-au luat cățelu'/? – farmacistul întinde spre el un cap îndatoritor –. Îi duc pe maidanul de după Podul Armatei. Dați fuga, cumnatului meu i-au omorât un chihuahua, o raritate de cățeluș.

Pornește pe Larco, ia un autobuz, cât o fi costând cursa de la Paseo Colón până la Podul Armatei?, își numără-n portofel o sută optzeci de soles. Iar or să rămână duminică fără-un *centavo*, păcat că Ana nu mai lucrează la clinică, mai bine nu s-ar duce diseară la nici un cinema, bietu' Hărmălaie, gata cu editorialele despre turbare. Coboară la Paseo Colón, în Piața Bolognesi găsește un taxi, dar șoferul nu știe unde-i maidanul, *don*. Un vânzător de înghețată din Piața Doi Mai îi pune pe calea cea bună: țineți-o drept înainte până dați de-o pancartă aproape de râu, scrie pe ea „Depozitul Municipal de Câini”, acolo-i. E un fel de stadion cât toate zilele împrejmuit c-un zid păraginit din cărămizi de culoare căcănie – culoarea Limei, gândește, culoarea Peruului –, înconjurat la rândul lui de maghernițe care, în depărtare, se tot amestecă și se învălmășesc până se preschimbă într-un labirint de mlaștini, rogoz, țigle, tinichea. Mârâieli înfundate, îndepărtate. E o clădire dărăpănată lângă intrare, o tăbliță zice „Administrația”. Cu mâneci suflecate, cu ochelari pe nas, chel, un bărbat moțâie într-un birou plin cu

hârtii și Santiago bate-n masă: i-au furat câinele, i l-au smuls nevستی-sii din mâini, omul tresare speriat, la dracu', n-o să las lucrurile-așa.

— Ce-i asta să dai buzna-ntr-o cameră drăcuind – chelul își freacă ochii stupefiați și face pe ofensatul –. Ceva mai mult respect.

— Dacă i s-a-ntâmpilat ceva cățelului n-o să mai aveți trai cu mine – scoate legitimația de ziarist, lovește-n masă încă o dată –. Și haimanalele care-au atacat-o pe soția mea or să aibă de ce să-și muște mâinile, v-asigur.

— Calmați-vă nițel – răsfoiește printr-un terfelog, cască, dezgustul de pe chip i se topește într-un plictis binevoitor –. V-au luat câinele acu' câteva ore? Atunci trebuie să fie printre cei aduși mai adineaori cu camionul.

Și să nu mai fie-n halul ăsta, prietene ziarist, că nu-i nimeni de vină. Vocea îi este tembelă, somnolentă ca și ochii, amară ca și ridurile din colțul gurii: și ăsta-i la pământ, altă dără-mătură. Hingherii erau plătiți după numărul cotarlelor, mai abuzau și ei, ce să-i faci, asta-i lupta pentru un coltuc de pâine. Se-aud lovituri surde în stadionul-maidan, urletele vin filtrate ca prin ziduri de plută. Chelul tot mai zâmbește într-o dungă, se ridică abulic pe picioare, iese din birou mătăhăind. Străbat ditamai locul viran, intră într-un șopron care trăsnește a urină. Cuști paralele, înșesate de animale ce se freacă unele de altele și sar pe loc, amușină rețeaua de sârmă, mârâie. Santiago se apleacă în fața fiecărei cuști, nu-i ăsta, scrutează promiscua suprafață de boturi, spinări, cozi drepte și agitate, nici aici nu-i. Chelul deapănă din picioare pe lângă el, cu ochii-n gol, târșându-și cipicii.

— Poftim, priviți, nici n-avem unde-i ține – protestează, deodată –. Și ne mai atacă și ziarul dumneavoastră, nu-i cinstit. Primăria trece prin momente grele, n-are fonduri, iar nouă ni se cere să facem minuni.

— La naiba – zice Santiago –. Nu-i nici aici.

— Răbdare – suspină chelbosul –. Mai sunt patru șoproane.

Ies din nou la loc viran. Pământ scurmat, bălării, excremente, bălți împuțite. În al doilea șopron o cușcă se hâțână mai tare decât celelalte, sârmele vibrează și ceva alb și lânos se

zbate, sare, se scufundă-n valul de spinări: ăsta o fi, să vedem. Jumate de bot, un vârf de coadă, doi ochi înroșiți și lăcri-moși: Hărmălaie. Mai avea încă lântugul de gât, uitați, vedeți, n-aveați dreptul, ce mama dracului, dar chelul: fiți calm, calm, c-o să cheme el pe cineva să i-l scoată. Pleacă cu-aceiași pași mahmuri și, după câteva clipe, se-ntoarce c-un tip corcit, un metis mic de stat, c-o salopetă albastră: hai, Pancras, scoate-mi-l pe albiciosul ăla. Corcitul deschide cușca, gonește animalele, îl apucă pe Hărmălaie de ceafă, i-l dă lui Santiago. Săracu', dâr-dăia tot, zice, dar îi dă drumul repede și face un pas înapoi, scuturându-și salopeta.

— Ptiu, așa fac mereu, se cacă pe ei – râde corcitul –. Zic și ei în felul lor: bine-i c-am scăpat de la zdup.

Santiago se lasă pe vine lângă Hărmălaie, îl scarpină pe cap, îi dă mâinile să i le lingă. Cățelul dâr-dăie, lasă în urmă picături de piș, se clatină ca un bețiv și-abia pe locul viran pare să-și vină în fire, începe să țopăie, să scurme pământul, să fugă.

— Veniți cu mine să vedeți în ce condiții lucrăm – îl ia chelul pe Santiago de braț, îi zâmbește acru –. Și mai scrieți ceva la ziar, cereți primăriei să ne mărească amărătul de buget.

Cuști împutite, șubrežite, un cer cenușiu ca oțelul, aerul umed, vâcos. La vreo cinci metri de ei o siluetă întunecată, în picioare lângă un sac, luptă c-un șoricar care protestează din răspuțeri c-o voce prea sălbatică față de trupul lui mic și se zbate isteric: ajută-l, Pancras. Metisul mărunțel dă fuga, deschide sacul, celălalt îl vără înăuntru pe șoricar. Amândoi leagă sacul c-o funie, îl așază jos și Hărmălaie începe să mârâie, trage de lântug gemând, ce ai?, privește îngrozit, latră răgușit. Oamenii au pus mâna pe niște bâte, au și-nceput să lovească un-doi și să ragă, și sacul dansează, sare, urlă înnebunit, un-doi, rag oamenii și izbesc. Santiago închide ochii, scârbit.

— În Peru trăim în epoca de piatră, amice – un zâmbet în doi peri înviorează fața chelului –. Uite și dumneata în ce condiții se lucrează, zi-mi dacă-i cinstit.

Sacul rămâne nemișcat, oamenii mai lovesc de câteva ori, apoi leapădă bâtele, își șterg fețele de sudoare, își freacă mâinile.

— Înainte erau omorâți cum trebuie, acu' nici de-așa ceva n-avem bani – se plânge chelbosul –. Scrie și mata un articolăș, dom' ziarist.

— Și știți cât câștigăm noi ăștia? – zice Pancras, agitându-se; se-ntoarce spre celălalt –. Zi-i tu, domnu-i ziarist, să zică ade-văru-n ziarul lui.

Celălalt e mai înalt, ceva mai tânăr ca Pancras. Face câțiva pași către ei și Santiago îi poate vedea în sfârșit fața: ei, asta-i! Îi cade lântugul din mână, Hărmălaie dă o raită lătrând, iar el cască gura și-o închide: ei, asta-i!

— Un *sol* de animal, dom'le – zice tot metisul –. Și-unde mai pui că trebuie să-i cărăm la gropile de gunoi, unde-s arși. Abia un *sol*, dom'le.

Nu era el, negrii seamănă toți între ei, nu putea fi el, cum să fie. Gândește: și de ce n-ar fi? Corcitul se apleacă, ridică sacul, ba era chiar el, îl cară într-un colț de maidan, îl aruncă peste alți saci însângerați, se-ntoarce legănându-se pe picioare și frecându-și fruntea. El era, el era. Bă, îi dă Pancras un ghiont aceleuia, du-te de halește odată.

— Acu' se plâng, dar când pleacă cu duba și zbilțul după câini o fac lată – mormăie chelul –. Azi-dimineață ați luat cățelul dumnealui, deși avea lesă și era plimbat de stăpână-sa, pramațiilor.

Corcitul ridică brațele, era el: da' de unde, ei nici n-au ieșit în dimineața asta cu camionul, *don*, au stat aici dând cu bâta. Gândește: el. Vocea, trupul sunt ale lui, dar parcă-ar avea cu treizeci de ani mai mult. Același bot proeminent dar bine desenat, același nas turtit, același păr sârmos. Dar acum, în plus, i se văd pungi violacee pe pleoape, încrețituri adânci pe gât, o crustă galben-verzuie pe dinții cabalini. Gândește: sclikeau de albi. Ce schimbat era, ce prăbușit. E mai slab, mai jigărit, mult, mult mai bătrân, dar uite-i mersul țepăn deși zăbavnic, uite-i picioarele de păianjen. Măinile-i enorme au acum o scoarță noduroasă și mai are ceva ca o botniță de salivă uscată în jurul gurii. Au părăsit maidanul, acum stau în birou, Hărmălaie se gudură la picioarele lui Santiago. Gândește: nu știe cine sunt. N-o să-i zică, n-o să-i vorbească. Cum era să te recunoască, Zavalita?, cât aveai: șaisprezece, optsprezece ani?, și-acu' ești bătrân de treizeci. Chelul pune indigo între două hârtii, zmângălește câteva rânduri cu litere aplecate într-o rână și meschine. Sprijinit de prichiciul ferestrei, metisul se linge pe buze.